

УДК 090.1:82-1=161.2''15-17'':025.3

Олена Курганова,

канд. філол. наук,

наук. співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

**БАРОКОВА ПОЕЗІЯ
НА СТОРІНКАХ УКРАЇНСЬКИХ СТАРОДРУКІВ
ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОБЛІКУ**

Стаття присвячена проблемі презентації віршів, надрукованих на сторінках українських кириличних стародруків кінця XVI – першої половини XVIII ст., як складової книжкової культури доби Бароко. Розглянуто особливості аналітичного бібліографічного опису віршів «прикнижкового реквізиту» та поетичних вкраплень в прозовий текст, зумовлені їх жанрово-тематичними ознаками та місцем у структурі видання. Обґрунтовано доцільність укладання каталогу барокових віршів, виявлених у складі українських кириличних стародруків із фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: українська барокова поезія, аналітичний бібліографічний опис, кириличні стародруки кінця XVI – першої половини XVIII ст.

Серед оригінальних творів українського літературного бароко провідне місце займає поезія. Поетичні тексти українського бароко досить неоднорідні за жанрами, мовою та формою побутування. Панегірики, шкільні декламації, релігійна лірика, геральдичні та дескриптивні вірші, курйозна поезія, написані латинською, польською та староукраїнською мовами, поширювались у складі рукописних збірників, друкованих поетичних циклів, а в більшості випадків фігурували на сторінках бого-службових та світських видань у вигляді «прикнижкового реквізиту» (віршовані передмови, посвяти, вірші-підписи, що засвідчують авторство та ін.) або окремих поетичних вкраплень в прозовий текст [1, с. 210]. Вплітання поезії в структуру прозового твору є виявом синкретизму, характерного для давньої літератури. Особливості цього явища в літературі українського бароко докладно розглянуті в дисертації К. Г. Борисенко. Дослідниця аналізує вірші зі сторінок навчальних, полемічних та панегіричних видань XVII–XVIII ст. як органічну частину прозового тексту, що має бути розглянута невіддільно від нього [2]. Разом з тим, у філології утвердилася традиція виокремлення текстів барокових віршів зі складу

прозових творів та розгляд їх як окремого об'єкту дослідження. За останні кілька десятиліть захищено низку дисертацій, вийшло друком чимало статей та монографій, до джерельної бази яких залучено барокові вірші, надруковані на сторінках українських стародруків¹. Це свідчить про зацікавленість дослідників поетичними текстами кінця XVI – першої половини XVIII ст. зі сторінок українських стародруків та зумовлює потребу їх науково-бібліографічного обліку.

Традиція збирання, бібліографічного опису та перевидання зразків барокової поезії зі сторінок українських стародруків започаткована ще наприкінці XIX – в першій половині XX ст. у роботах М. С. Возняка, П. Г. Житецького, С. І. Маслової, В. М. Отроковського, М. І. Пачовського, В. М. Перетца, М. І. Петрова, П. М. Попова, В. І. Сімовича, К. Й. Студинського, Ф. І. Титова, І. Я. Франка та ін. Доробок цих вчених в другій половині XX ст. було використано при укладанні академічних антологій «Українська поезія. Кінець XVI – початок XVII ст.» [3] і «Українська поезія. Середина XVII ст.» [4], більшість текстів у яких складають вірші зі сторінок кириличних стародруків кінця XVI – 80-х років XVII ст. Тексти, що увійшли до антологій – найпоказовіші зразки барокової поезії, першодруки якої розпорошені по різних бібліотеках України і світу. У примітках подано короткі бібліографічні описи видань та інформацію щодо місцезнаходження примірника, з якого було взято текст вірша. Короткі відомості про наявність віршів у структурі певних видань знаходимо також у примітках до бібліографічних описів українських стародруків у каталозі Я. П. Запаса та Я. І. Ісаєвича [5]. Проте наявні на даний час бібліографічні дані про поетичні твори не охоплюють усього масиву української барокової поезії, прихованої під старовинними оправами українських видань кінця XVI – першої половини XVIII ст. Його повне виявлення та наукова каталогізація можливі шляхом послідовного попримірникового дослідження видань зі спеціалізованих фондів кожної бібліотеки, в якій зберігаються українські стародруки.

Одним із найбільших (поряд із Львівською національною бібліотекою

¹ Наприклад, монографії Б. Криси «Пересотворення світу: українська поезія XVII–XVIII століть» (1997 р.), М. Сороки «Зорова поезія в українській літературі кінця XVI–XVIII ст.» (1997 р.), дисертації О. П. Ткаченко «Курйозна поезія в українській бароковій літературі» (1999), І. Г. Гуцуляк «Мовостиль українського поетичного бароко» (2005 р.), Ю. В. Миненко «Геральдична поезія в українському літературному бароко» (2011 р.) та ін.

України імені В. Стефаніка та Російською державною бібліотекою) фондоутримувачів українських стародруків є Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Великий масив поетичних текстів українського бароко у складі латиномовних, польськомовних, церковно-слов'янських та староукраїнських видань кінця XVI – першої половини XVIII ст., примірники яких зберігаються у цій книгозбірні, чекають на свого дослідника.

Мета статті – розглянути барокову поезію українських стародруків як одиницю науково-бібліографічного обліку, що потребує виділення та каталогізації в межах певного бібліотечного фонду. Матеріалом дослідження стали староукраїнські вірші, надруковані у складі кирилических видань кінця XVI – першої половини XVIII ст. із фондів НБУВ.

Неоднорідність барокової поезії, виявленої на сторінках українських стародруків кінця XVI – середини XVIII ст. за жанрами, тематикою, місцем та функцією у структурі видання робить її складним об'єктом для дослідження та бібліографування. Зокрема, велику групу текстів у досліджуваному матеріалі можна віднести до таких жанрових утворень як геральдичні та описові вірші. Першоелементом у них виступає поширена в поезії бароко жанрова форма епіграми [1, с. 247–248]. Барокова епіграма – високохудожній поетичний текст, що містить лаконічний виклад основної теми і влучний висновок. У поезії «Сад поетичний» Митрофана Довгалевського серед вимог до змісту епіграми названо художність, логічність, здатність дивувати та захоплювати словами [6, с. 207–208]. За місцем і функцією у структурі видання виділяємо вірші-присвяти, вірші-передмови, вірші-післямови та вірші-заголовки. Переважання у видавничому процесі доби Бароко книг релігійного змісту зумовлює домінування релігійної тематики і у віршах, надрукованих у їх складі. У більшості з них фіксуємо семантичні елементи молитви (іменування молитовного адресата, молитовне повідомлення) [7, с. 6–7], наповнені відповідним змістом: славлення Бога та Богородиці як небесних покровителів видання; прохання про спасіння та досягнення вічного життя меценатом видання, автором, друкарем, читачем; подяка Святому Духові та Богородиці за допомогу в написанні тексту тощо.

Найбільш доцільним з погляду книгознавчого дослідження, на нашу думку, є розподіл віршів за їх функцією в художній структурі видання. За таким критерієм виділяємо два основні типи: 1) вірші, що не пов'язані зі змістом видання; 2) вірші, що мають безпосередній зв'язок зі змістом

видання. До першого типу можна віднести вірші-присвяти², що часто трапляються на зворотах титульних аркушів у виданнях різних жанрів. Це самостійні за змістом тексти, в яких прославляється рід мецената або небесного покровителя видання. До віршів, що мають безпосередній зв'язок зі змістом видання ми відносимо вірші-передмови, вірші-заголовки та вірші-післямови. Віршовані передмови та післямови обрамлюють основний текст твору або окрему його частину і, залежно від змісту, можуть виступати елементами художньої структури видання або художньої структури твору. До художньої структури видання зараховуємо такі поетичні передмови та післямови, в яких міститься метатекстова інформація про основну ідею, структуру, обставини написання та друку твору, молитовні звернення до Бога та Богородиці з подякою за допомогу в роботі над книгою тощо. Вірші такого типу становлять особливий книгознавчий інтерес, оскільки містять цінний, а іноді й унікальний фактографічний матеріал щодо авторства твору, особливостей видавничого процесу, дати подання до друку тощо. В структурі каталогу такі вірші доцільно виділити в окремий розділ. До елементів художньої структури видання зараховуємо також віршовані підписи під гравюрами, що передують структурним розділам богослужбових книг. Вони теж певною мірою відіграють роль вступу, оскільки зосереджують увагу читача на центральних образах, підкреслюють головну ідею або створюють відповідний емоційний фон для сприйняття тексту. До елементів художньої структури твору зараховуємо вступні та завершальні вірші, що обрамлюють прозовий текст, та поетичні заголовки до прозових розділів твору, що не супроводжуються гравюрами та не містять метатекстової інформації.

Основний бібліографічний опис текстів барокової поезії має супроводжуватися додатковою інформацією: 1) примітками, зміст яких залежить від жанру та функції вірша у структурі видання; 2) відомостями про перевидання вірша, що вказують на його актуалізацію в науковому

² Прикметно, що різні примірники одного й того самого видання могли виходити із різними присвятами, а деякі з них могли не мати присвяти. Наприклад, частина тиражу чернігівського видання Нового Завіту 1717 р. містить прозову присвяту Івану Скоропадському і вірші під гербом Скоропадського на звороті титульного аркуша. У примірниках без присвяти зворот титулу прикрашає гравюра із зображенням Святої Трійці.

дискурсі XIX–XX ст.; 3) шифром зберігання примірника видання, з якого взято текст вірша.

Розглянемо приклади кожного з різновидів барокової поезії, виявленої у складі кирилических видань кінця XVI – першої половини XVIII ст., та особливості її науково-бібліографічного обліку.

Віршовані присвяти в українських виданнях кінця XVI – першої половини XVIII ст. є високохудожніми зразками геральдичної та дескриптивної поезії бароко.

Геральдична епіграма є невід’ємною частиною композиції, у якій поєднано заголовок, що вказує власника герба, зображення родового герба та текст епіграми, що розкриває символіку герба та оспівує чесноти його власників. Наприклад, геральдична композиція із заголовком «На старожитный герб их милостей панов Могилов», надрукована на звороті титулу «Небо Новое» Іоанікія Галятівського 1665 р. львівської друкарні М. Сльозки, тлумачить символіку графічних образів бика, сонця, місяця та корони із родового герба Могили: «Дом Могилов назвати могу зодіаком / Гдыся звѣриним щитит он баволѣм знаком / Назову и небом той дом, гдыся звѣздою / Приоздобляет веспол солнцем и луною / Там на рогах Баволѣх сѣяет корона / Бо там Церкви ест слава, честь и оборона». Геральдичний вірш-присвята у виданні часто супроводжується прозовою передмовою, в якій прославляється особа того, кому присвячено видання. Зокрема, наведена епіграма зі збірки «Небо Новое» передує тексту передмови до Анни Могилянки Потоцької (двоюрідної сестри Петра Могили). Геральдичні вірші на звороті титулу, як правило, анонімні. Їх авторство часто приписують друкареві або авторові твору, у складі якого їх надруковано. Гіпотетичними авторами наведеної епіграми є Михайло Сльозка або Іоанікій Галятівський. В цьому випадку заголовком бібліографічного опису слугуватиме заголовок геральдичної композиції, а відомості про можливих авторів доцільно подати в примітках [8, с. 102]. Також в примітках вказуємо ім’я та інформацію, допомагає ідентифікувати особу, якій присвячено епіграму (титул, духовний сан, родинні зв’язки тощо). Бібліографічний опис наведеного тексту виглядатиме так:

На старожитный герб их милостей панов Могилов // Галятівський, Іоанікій. Небо новое, з новыми звѣздами сотворенное. – [2-е вид., доп.]. – Львів : Друкарня М. Сльозки, 1665 [1667 р.]. – Арк. [1] зв. I рах.

Геральдична епіграма під родовим гербом Могили. Авторство приписують Михайлу Сльозці або Іоанікію Галятівському. На арк. [2–8] I рах. прозова

присвята Анні Могилянці Потоцькій, підписана Іоанікієм Галятівським.

Примірники: Кир.612 ; Кол. Попова 19856

Публікації: Галятівський І. Ключ розуміння / Підготувала до видання І. П. Чепіга. – К., 1985. – С. 242.; Українська поезія. Середина XVII ст. – К., 1992. – С. 60–61.

Геральдичні епіграми, адресовані родинам-меценатам українського книговидання, у структурі каталогу слід згрупувати за адресатом в алфавітному порядку (вірші на родові герби Могили, Острозьких, Стеткевичів та ін.).

Дескриптивні вірші на зворотах титулів підписують гравюри з іконічними зображеннями небесного покровителя храму або монастиря, при якому функціонувала друкарня. Одна з найпоширеніших тем дескриптивних віршів на зворотах титульних аркушів у виданнях друкарні Києво-Печерської Лаври та друкарні Львівського Успенського братства – оспівування іконічного сюжету Успіння Богородиці. Зокрема, у лаврському виданні «Акафістів» 1693 р. гравюра Успіння Богородиці описана таким віршем: «Не умре, но спит сия Чистая Дѣвица, / Сохрани ю от смерти Живота Десница. / Аще и яко мертва в гроб ест положенна / Но з душею и тѣлом в небо воздвиженна. / Мати Живота в жизни живещи безсмертной, / Дажь и мнѣ в тую жизнь прейти по сей жизни смертной». Зміст вірша розкривається при співвіднесенні з іконічним зображенням Успіння: Пречиста Діва на смертному одрі в оточенні апостолів, над нею – Ісус Христос, що тримає в руках немовля-Марію – уособлення душі. У примітках важливо зазначити сюжет гравюри, яку підписує вірш, і, по можливості, ім’я гравера. Вірш не має заголовку і авторство його не встановлено, тому заголовком бібліографічного опису слугуватиме перший рядок:

Не умре, но спит сия Чистая Дѣвица // Акафісти с стіхири и канони и прочими молениями. – Київ : Друкарня Києво-Печерської лаври, 1693. – Арк. [1] зв. I рах.

Дескриптивна епіграма під гравюрою Успіння Богородиці.

Примірники: Кир.71 ; Кир.146п ; Кир.1151п

Публікацій не виявлено.

Дескриптивні вірші у функції присвяти, адресовані небесним покровителям видання, групуються за темою сюжету гравюри: Успіння, Вознесіння, Трійця та ін.

Виділені в окремий розділ поетичні передмови та післямови, в яких

міститься метатекстова інформація, що стосується видання в цілому та дескриптивні епіграми під гравюрами, які розкривають структурні підрозділи видання, повинні супроводжуватися примітками з інформацією щодо ролі, яку відіграють ці тексти у структурі видання. Наприклад, поетична передмова до збірки «Трубы словес проповѣдних» Лазаря Барановича, де розкрито символіку назви книги («На сія ТРУБЫ уши накланяйте / ТРУБАМИ ТРУБЫ суда вспоминайте! / Праздники святых сія ТРУБЫ трубят, / Да празднлюбцы их собѣ улюбят»), компактно сформульовано зміст книги і перелічено образи на форті («Господскій праздник КНИГА вызначает, / Богородичин в солнці сіяет. / А ту ж лѣтають при Честнѣйшой лики / Архагел, Матер чтятъ своего Владики. / ЮАКИМ, АННА, святых корѣня / Тѣшатся з своего буйного насѣня. / Иоаким ГРОЗДЪ и СОСУД избранный / Несет, утѣха в том ест святой Анны. / Анна СВѣТИЛНИК не згащенный мает, / МЕДОМ и МЛЕКОМ землю поливает...»).

Баранович, Лазарь. На титулу книги сея, и на вся во дверехъ ся начертанія со дванадесятьми небесными знаменіями изображенныя // Баранович, Лазарь. Трубы словес проповѣдних... – К.: Друкарня Києво-Печерської лаври, 1674. – Арк. [2–3] I рах.

Поетичний вступ до збірки проповідей Лазаря Барановича. Текст вірша тлумачить символіко-алегоричне зображення на титульному аркуші видання.

Примірки: Кир.108п ; Кир.1186п

Публікації: Маслов С. І. Каталог ювілейної виставки українського друкарства. – К., 1925. – С. 28–32; Маслов С. Етюди з історії стародруків: 1–8. – К., 1925. – С. 28–32; Українська поезія. Середина XVII ст. – К., 1992. – С. 218–220.

У віршованій післямові, що завершує збірку «Огородок» Антонія Радивилівського, висловлено інтенцію до прославлення Христа і Богородиці як основну мету написання книги: «Славу сына твоего, и тебе самои, / Мѣлем на мысли, коли-м слова тьи мои, / ОГОРОДОК названный, подавал до друку, / Справа бым в рай был пріятный от твоею руку...».

Радивилівський, Антоній. Будь слава Маріи За вси труды сіи // Радивилівський, Антоній. Огородок Маріи Богородиці. – Київ: Друкарня Печерської лаври, 1676. – Арк. [1] III рах.

Віршоване заключне слово після основного тексту збірки проповідей Антонія Радивилівського.

Примірки: Кир.46 ; Кир.47/2 ; Кир.48 ; Кир.690 ; Кир.691 ; Кир.692 ; Кир.112п ; Кир.113п ; Кир.114п ; Кир.1140п ; Кир.1141п ; Кир.4662п.

Публікації: Українська поезія. Середина XVII ст. – К., 1992. – С. 246.

Вступні дескриптивні епіграми, що передують структурним розділам видань акафістів та канонів, підписують гравюри із іконічними зображеннями, сюжет якого відповідає основній темі богослужбового тексту. Наприклад, текст акафісту до небесних сил відкриває гравюра «Собор святого Михаїла и прочих сил» із клеймами. На ній зображено архістратига Михаїла в оточенні небесних сил, на передньому плані – два інші архангели (вірогідно Гавриїл та Рафаїл) підтримують сферу із поясним зображенням Ісуса Христа. Богословський зміст цього іконописного сюжету, що полягає в консолідації архангелом Михаїлом небесних сил довкола Христа як Єдиного Бога [9], висловлено у вірші під гравюрою: «Образ сей Ангелскій зрю изображенный / Образ есм Божій и сам сотворенный. / Но сей Ангелскій образ почитаю / Творца же вся твары величаю». Прикметно, що поезія на сторінках церковнослов'янських богослужбових збірок написана староукраїнською мовою. Сакральний церковнослов'янський текст у структурі барокового видання співіснує з художнім, являючи характерне для барокових митців прагнення до вшанування Бога за допомогою поетичної творчості [10, с. 22]. Примітки до бібліографічного опису вірша мають містити інформацію щодо змісту структурного підрозділу видання, якому він передує і сюжету зображення, яке ним супроводжується.

Образ сей Ангелскій зрю изображенный // Пречестныи акафисты всеседмичныи со стихиры и каноны, имъже приличными, и прочія благопотребныя моленія. – Київ: Друкарня Києво-Печерської лаври, 1706. – Арк. 81 зв.

Дескриптивна епіграма під гравюрою «Собор святого архістратига Михаїла та інших сил». Розміщений перед текстом Акафісту святому Архістратигу Михаїлу, Гавриїлу та іншим безплотним силам.

Примірки: Кир.239п ; Кир.1162п

Публікацій не виявлено

Структурний підрозділ видання служби до святого Миколая Чудотворця відкриває зображення лику св. Миколая з житієм, що в іконічній традиції дістало назву «святий Микола Можайський». Сюжет ікони апелює до оповіді про чудесне явлення святителя над містом Можайськом, яке було оточене ворогами. На іконах цього типу святитель зображується з піднятим вгору мечем у правій руці та церквою – у лівій. Ікона змальовує св. Миколая як захисника церков та міст. Про це йдеться й у вірші, що супроводжує зображення: «Святый отец Никола, от Бога почтенный, / и на престол паствуства суци вознесенный / Овцы стада своего умѣл

сблюдати / готов суши и мечем, волков прогоняти / Тѣх мечем истребити
Пастыру потчисяѣ / Их же ярость на люди твоя устремися. / Да вѣдять,
яко имя побѣды носиши, / Строптивых накажеши, а гордых смириши».

Святой отец Никола, от Бога почтенный // Николаю Мирликийскому
архієпископу и чудотворцу... служба. – Київ : Друкарня Києво-Печерської лаври,
1700. – Арк. 21 зв.

*Дескриптивна епіграма під іконою святого Миколая Можайського.
Розміщена перед текстом служби на перенесення чесних мощів святителя
Миколая.*

Примірки: Кир.205п

Публікації не виявлено

Доцільність виділення в окрему бібліографічну одиницю вступних,
підсумкових поетичних вкраплень та поетичних заголовків, що належать
до художньої структури твору є проблемним питанням. На користь такого
виділення свідчить змістова та формальна довершеність цих текстів, у
більшості з яких втілено жанрову форму епіграми. Поза контекстом твору
ці поезії мають беззаперечну художню вартість, тому можуть бути
розглянуті як самостійні бібліографічні одиниці. Інформацію про контекст,
з якого їх було виділено, доцільно подати в примітках до опису. Наприклад,
текст збірки оповідей про чудеса Богородиці Іоанікія Галятівського «Небо
новое» розкриває цикл з 12 пророцтв Сивіл стосовно Діви Марії. Кожне
пророцтво відокремлене заголовком із порядковим номером («Чудо
первое»), під ним розміщено ремарку щодо автора пророцтва («Сибѣлля
Персика, пророцким духом от Бога наполнена, такіи слова о пречистой
Дѣвѣ в своих вѣршах написала: ...»), за якою слідує віршований текст
самого пророцтва («Прійдет на свѣт великій пророк, / З високих краин
през оболоч, / З дѣвы ся чистои народить / А нас з Богом-Отцем погодить»).
Два останні «чуда» написані прозою, проте становлять одну
бібліографічну одиницю з попередніми, оскільки об'єднані одним
заголовком.

Галятівський, Іоанікій. Чуда пресвятої Богородиці межі сибѣллями,
пророчицями поганскими, которыи пред зачатіем еи, за обявленіем Бозским, знали
еи и в книгах своих оную писали и людем проповѣдали и выставляли //
Галятівський, Іоанікій. Небо новое, з новыми звѣздами сотворенное. – [2-е вид.,
доп.]. – Львів : Друкарня М. Сльозки, 1665, [не пізніше 1667 р.]. – Арк. 1-5 П рах.

*Вступний віршовано-прозовий цикл, що передує основному тексту збірки
оповідей Іоанікія Галятівського. Складається з 12 частин, з них 10 – вірші, дві
останні – прозові.*

Примірки: Кир.609 ; Кир.612 ; Кол. Попова 19856

Публікації: Галятівський І. Ключ розуміння / Підготувала до видання
І. П. Чепіга. – К., 1985. – С. 245–248; Українська поезія. Середина XVII ст. – К.,
1992. – С. 210–211.

Прикладом барокової епіграми є дворянські поетичні заголовки до
структурних частин збірки св. Димитрія Ростовського (Тугтала) «Чудеса
пресвятої Богородиці». Висловлені в таких епіграмах богословські істини:
«Дѣви Маріи лзми образ лице мочить / Не дивъ, бо завше з себе жродло
струмьнь точить», «Чемъ сыне медлишь въ пути през долгое время? / Мати
плачет, вернися, здойми плачу бремя», «Кто о грѣшных восплачет
прогнѣвавших Бога? / Аще не Дѣва къ нѣмъже ея милость многа», «Град
наш душевнъй плѣнен от лютого змѣя / Плачет Дѣва над градом як
Іеремѣя» та ін. набувають самостійного значення поза контекстом твору.
Однак у примітках важливо коротко окреслити зміст структурної частини
до якої вони належать.

Димитрій Ростовський. Град наш душевнъй плѣнен от лютого змѣя //
Димитрій Ростовський. Чуда пресвятої и преблагословенной Дѣви Маріи. –
Новгород-Сіверський : Друкарня Лазаря Барановича, 1677. – Арк. 7 зв.

*Епіграма-заголовок до повчального слова до першого розділу збірки про
чудеса Богородиці Димитрія Ростовського. Передує словам повчання про
гріховність людської природи, яку оплакує чудотворний образ Іллінської
Богородиці.*

Примірки: Кол. Попова 41

Публікації не виявлено

Подібні епіграми-заголовки виокремлюються також у складі «Діоптри»
Віталія, Патерика Печерського, «Феатрону» Іоанна Максимовича та ін.
Зважаючи на тісний семантичний зв'язок із прозовим текстом, у структурі
каталогу вступні, заключні вірші та епіграми-заголовки доцільно групувати
за творами, зі структури яких їх було взято.

Отже, специфіка барокової поезії, надрукованої на сторінках кирилических
видань кінця XVI – першої половини XVIII ст., зумовлює особливості її
каталогізації. Насамперед це введення до структури бібліографічного опису
приміток щодо ймовірного авторства вірша, особи адресата (особливо у
випадку геральдичної поезії), місця та функції поетичного тексту в структурі
видання, змісту прозових текстів, що його супроводжують (передмова,
розділ книги, післямова), наявності зображення, шифру примірника та
бібліографії перевидань.

Створений на матеріалі фонду кирилических стародруків Національної

бібліотеки України імені В. І. Вернадського каталог української барокової поезії кінця XVI – першої половини XVIII ст. хоч і не охопить усього масиву барокових віршів, що збереглися до нашого часу, однак слугуватиме добрим підґрунтям для подальших студій над бароковими віршами як складовою книжкової культури кінця XVI – першої половини XVIII ст. Перспективою дослідження є виділення польськомовних та латиномовних віршів зі сторінок українських стародруків, надрукованих латинським шрифтом.

Список використаних джерел

1. *Скрекотень В. І.* Вибрані праці / В. І. Скрекотень. – Київ : ТОВ «Видавництво «Обереги», 1999. – 344 с.
2. *Борисенко К. Г.* Явище синкретизму поезії та прози в українській літературі барокової доби : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / К. Г. Борисенко. – Харків, 2003. – 18 с.
3. Українська поезія. Кінець XVI – початок XVII ст. / упорядники В. П. Колосова, В. І. Скрекотень. – Київ : Наукова думка, 1978. – 430 с.
4. Українська поезія. Середина XVII ст. / упорядник В. І. Скрекотень, М. М. Сулима. – Київ : Наукова думка, 1992. – 679 с.
5. *Запаско Я. П.* Пам'ятки книжкового мистецтва : каталог стародруків, виданих в Україні / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. – Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті Вид. об-ня «Вища шк.», 1981–1984.
6. *Довгалевський М.* Поетика : (Сад поетичний) / Митрофан Довгалевський ; [пер. В. П. Маслюка]. – К. : Мистецтво, 1973. – 435 с.
7. *Курганова О. Ю.* Текстотвірна роль молитви в поезії українського бароко середини XVII ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / О. Ю. Курганова. – Київ, 2013. – 20 с.
8. Методичні рекомендації для державної реєстрації книжкових пам'яток України. Кириличні рукописні книги та стародруки / укл. Н. П. Бондар, Л. А. Гнатенко, Л. А. Дубровіна та ін. – Київ, 2007. – 135 с.
9. *Федак-Гелитович М.* Святий Архангел Михаїл в українському іконописі / Марта Федак-Гелитович: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://risu.org.ua/ua/index/spiritual_culture/icon/holiday_iconografy/michael/45526/ – Назва з екрана.
10. *Ушкалов Л.* Есеї про українське бароко / Л. Ушкалов. – Київ : Факт, 2006. – 284 с.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2016 р.

UDC 090.1:82-1=161.2''15-17'' : 025.3

Olena Kurhanova,

Ph. D., Scientific Associate, Vernadsky National Library of Ukraine

Baroque poetry from the pages of ukrainian old-printed editions as an object of scientific bibliographic control

The article is devoted to the issue of presentation of poetry, printed on pages of Ukrainian Cyrillic old-printed editions of the end of 16th – the first part of 18th century, as an element of book culture of the Baroque. Peculiarities of analytical bibliographical description of «book requisite» poetry and inserts in prose text, caused by their genre, theme and the role in book structure, are revised. The main bibliographical description is supplemented with notes, which consist information on genre, function of text in the structure of edition, author (in case, when author is defined by additional sources), text addressee (in case of poetical dedications to patron of edition), image, accompanying the poetical text (in case of heraldic and descriptive poetry), content of prose text, accompanying the poetical text (in case of poetry which plays role of introduction, title or afterword), library shelf-number of the copy of edition which includes the poetical text, bibliography of the poetical text reeditions. The necessity of compliance of catalogue of baroque poetry from the pages of Ukrainian old-printed editions held in funds of Vernadsky National library of Ukraine is substantiated.

Keywords: Ukrainian baroque poetry, analytical bibliographical description, Cyrillic old-printed editions of the end of 16th – first part of 18th century.

УДК 090.1:82-1=161.2''15-17'' : 025.3

Елена Курганова,

канд. філол. наук,

науч. сотрудник Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

Поэзия барокко со страниц украинских старопечатных изданий как объект научно-библиографического учета

Статья посвящена проблеме презентации стихотворений, напечатанных на страницах украинских кириллических изданий конца XVI – первой половины XVIII, как составной части книжной культуры эпохи Барокко. Рассмотрены особенности аналитического библиографического описания поэзии «прикнижного реквизита» и поэтических вкраплений в прозовый текст, обусловленные их жанрово-тематическими признаками и местом в структуре издания. Основное библиографическое описание предлагается дополнить примечаниями о жанре, функции в структуре издания, авторстве (в случае, если авторство установлено по дополнительным источникам), адресате текста (для поэтических посвящений меценату издания или небесному покровителю), наличии изображения, сопровождающего

текст стиха (для геральдической и дескриптивной поэзии), содержания прозового текста, сопровождающего текст стиха (для поэзии, выступающей в роли вступления, заглавия, послесловия), библиотечного шифра экземпляров издания, в котором зафиксирован данный поэтический текст, библиографии переизданий стихотворения (при наличии). Обосновано целесообразность составления каталога барокковой поэзии, выделенной в составе украинских кириллических старопечатных изданий из фондов Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского.

Ключевые слова: украинская барокковая поэзия, аналитическое библиографическое описание, кириллические старопечатные издания конца XVI – первой половины XVIII в.

УДК 026:[2-523.6+27-789.34](477.42)(093)

Ірина Ціборовська-Римарович,

канд. іст. наук, старш. наук. співробітник

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ ФОНДУ КНИГОЗБІРНИ БЕРДИЧІВСЬКОГО МОНАСТІРЯ БОСИХ КАРМЕЛІТІВ

У статті подана інформація про головні джерела до історії формування книжкового фонду бібліотеки Бердичівського монастиря босих кармелітів: рукописні каталоги, акти візитацій, провенієнції бібліотечних стародруків, протоколи засідань Ради Київського Університету св. Володимира.

Ключові слова: Бердичівський монастир босих кармелітів, монастирська бібліотека, бібліотекознавство, провенієнції.

Бібліотека Бердичівського монастиря босих кармелітів нині є найбільшою в Україні серед давніх книгозбірень католицьких монастирів, які функціонували на етнічних українських землях. Її компактно збережений комплекс тепер знаходиться у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ВІК НБУВ) і налічує 4852 томи. Відносно невелика кількість стародруків із провенієнціями монастирської бібліотеки зберігається у колекціях відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ (далі – ВСПВ), а саме: у колекціях інкунабул, палеотипів, ельзевірів, колекції видань другої половини XVI – першої чверті XIX століть, надрукованих латинських шрифтом.

Бердичівський монастир Ордену босих кармелітів (Fratres Discalceati Ordinis Beatissimae Virginis Mariae de Monte Carmelo) був заснований бл. 1630 р. київським воєводою Янушем Тишкевичем герба Леліва (†1649). За церковним адміністративно-територіальним устроєм Ордену у XVIII ст. відносився до його Польської провінції, що мала назву Святого Духа (Provincia Polona Sanctis Spiritus). Сам монастир носив назву Непорочного зачаття Блаженної Діви Марії та св. Іоана Хрестителя (Immacolatae Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae et utriusque S. Ioannis Baptistae). На 1772 р. бердичівська кармелітська обитель за кількістю мешканців була найбільшою серед монастирів цього Ордену в українських землях. Її братія налічувала 37 ченців [4, D2–D3]. При монастирі існувала школа, де